

The purpose of the work is research, analysis and generalization of the main sociocultural factors influencing the formation of the Kyiv Youth Theater in 1970-1980. The research methodology is based on the use of the following methods: analytical, cultural, historical, source studies. The scientific novelty of the study consists in a comprehensive study and generalization of the main socio-cultural factors that influenced the formation of the Kyiv Youth Theater. Conclusions. The processes of formation of the Youth Theater were based on socio-political principles, so they are closely related to such phenomena as: «unification», «period of stagnation», political repression, totalitarianism, propaganda.

Key words: theater, theater art, history, socio-cultural context, Kyiv Youth Theater.

Надійшла до редакції 3.11.2022 р.

УДК 7.048.7.012

НАЦІОНАЛЬНІ ОСЕРЕДКИ ПРОСВІТНИЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

(до 200-річчя від часу заснування Гімназії вищих наук князя Безбородько у Ніжині)

Горенко Лариса Іванівна – кандидат мистецтвознавства, заступник завідувача навчально-методичного відділу МЗВО «Київська Академія мистецтв», старший науковий співробітник, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0613-6836>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.632>
gorenkolarisa@gmail.com

Проаналізовано культурно-історіографічні джерела та архівні матеріали, які відображають етапи функціонування Ніжинської вищої школи князя Безбородька. Підтверджено, що саме Ніжинська вища школа стала фундатором формування основ наукових шкіл в Україні, де карбувалися професійні кадри для вітчизняної історичної і культурологічної науки, закладались теоретико-методологічні засади української історіографії, яка набувала європейського визнання у взаємозв'язку з розвитком світової історіософської думки. Висвітлено історичне значення Ніжинської вищої школи, що об'єднала представників різних наукових шкіл і напрямів, де працювали видатні вітчизняні історики, філософи і культурознавці, що здобули освіту, формувалися як вчені або працювали в Київському, Казанському, Новоросійському, Санкт-Петербурзькому і Харківському університетах, в університетах Берліну, Дерпту, Кенігсбергу, Падугі та ін. Обґрунтовано актуальність для сучасних досліджень з об'єктивним осмислення наукового цього доробку, аналіз еволюції їх поглядів, методологічних засад, новітніх концепцій в галузі історіографії, філософії, філології, природознавства та культурології. Аналітичний підхід до матеріалу дає висновок про обґрунтування, визначення та становлення окремого напрямку в сучасній гуманітарній науці – культурознавчої елітології.

Ключові слова: Ніжинська вища школа князя Безбородька, культуротворча діяльність, культурознавство, наукова школа, культурно-історичні традиції, національна свідомість, осередок Просвітництва, інтелектуальна еліта України, культурознавча елітологія.

Постановка проблеми. В українській культурологічній думці особливої уваги заслуговує епоха Просвітництва кінця XVIII – середини XIX ст., головна ідея якої активно проявлена у суспільному прогресі від поширення освіти. Історичні та соціально-економічні чинники зумовили його своєрідність як синтезу ідей гуманізму й Реформації, водночас проявляючи його специфічні національні риси. Українське Просвітництво мало своїм ідейним підґрунтям як власні, так і запозичені ідеї французьких енциклопедистів – Ф. Вольтера, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Ламетрі, Шарля Луї де Монтеск'є, Габрієля Бонно де Маблі та ін. Власні національні традиції ґрунтувалися на гуманістичних ідеях діячів братств, колегіумів та Києво-Могилянської академії, а випускники академії стали в Україні першими носіями ідей Просвітництва [6; 54–57]. Своєрідність українського інтелектуального Просвітництва кінця XVIII – середини XIX ст. у тому, що його впровадження здійснював не середній соціальний клас – носій ідей Просвітництва в Європі, а українське дворянство й міщани, нащадки гетьмансько-старшинської еліти, об'єднані вірою у перетворюючу силу національної освіти, науки і культури з метою відродження української державності.

На початку XIX ст. важливим осередком Просвітництва в Україні стала Гімназія вищих наук князя Безбородько, урочисте відкриття якої відбулося 4 вересня (за ст. ст.) 1820 р. у м. Ніжин. У Статуті навчального закладу, затвердженого 19.02.1825 р., зазначено: «Гімназія – публічний навчальний заклад, що займає перше місце після університетів; відрізняється від губернських гімназій вищим ступенем предметів, які викладаються в ній, і особливими дарованими їй правами і привілеями» [32; 15–19]. Гімназія вищих наук заснована для привілейованих верств – дворян, духовенства і вихідців з офіцерських сімей «з метою підготовки юнаків для служіння державі» (Статут, Параграф 3) [33; 23–35]. Впродовж XIX ст. цей навчальний заклад та його історичні здобутки набули значення національного українського культуротворення, збереження та формування нової генерації інтелектуальної еліти України.

Тому актуальність у культурологічному аспекті полягає у відновленні історичної справедливості й наукової об'єктивності щодо ролі національної інтелектуальної еліти у поширенні європейських ідей Просвітництва в Україні та за її межами.

Профіль цього навчального закладу впродовж свого функціонування кілька разів змінювався, але статус вищої школи зберігався, а саме: Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька (1820–1832 рр.), Фізико-математичний ліцей (1832–1840 рр.), Юридичний ліцей князя Безбородька (1840–1875 рр.), Історико-філологічний інститут князя Безбородька (1875–1920 рр.), Науково-педагогічний інститут (1920–1921 рр.), Інститут народної освіти (1921–1930 рр.), Інститут соціального виховання (1930–1933 рр.), Педагогічний інститут (1933–1941 рр.), Педагогічний інститут ім. М.В. Гоголя (1941–1995 рр.), Педагогічний університет ім. М.В. Гоголя (1996–2004 рр.), Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя (з 2004 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже за часів існування Ніжинська вища школа була об'єктом посиленої уваги тогочасного суспільства, що відображено у літературних, історичних та архівних джерелах, пресі. Ці артефакти є джерелом для поглибленого дослідження. Але особливої уваги заслуговують праці, присвячені генеалогічним дослідженням родоvodu Безбородьків та їх нащадків, а також історії створення навчального закладу (Варванцев М., Григорович М., Дорошко М., Когут З., М. Р. Стех, Лазаревський О., Мельничук Г., Морозов О., Онацький Є., Симоненко Р.Г., Сперанський М., Сребницький І., Супрунок О., Толбін В., Томазов В., Ярославський В. та ін.) [9; 25–31; 34] та праці видатного історика цієї епохи Лазаревського О. «Очерки малороссийских фамилий» [23–24]. Навчально-освітній процес та особливості методики викладання висвітлено у працях Барбанича А., Бережкова М., Блануца А., Бойко В., Бойко О., Євтуха М., Мироненко О., Михальського Є., Пляшко Л., Самойленко Г., Самойленко О. та ін. [1–5; 7; 12–14; 16–22]. Актуальні питання архітектурних споруд та приміщення Ніжинської вищої школи висвітлено у наукових розвідках Адрієвського І., Пляшко Л., Моїсеєва К., Сребницького І. та ін., а також на сторінках журналів «Київська старовина» (1887 р.), «Сіверянський літопис» (1899, 1901 рр.) [9, 27] та довідково-енциклопедичні видання часів незалежності України [3, 5, 7].

Особливої уваги заслуговує ґрунтовна праця Самойленко Г., Самойленко О., які висвітлили діяльність цього навчального закладу від заснування та всіх етапів його реорганізації, а також виділено методику викладання фахових дисциплін та професорсько-викладацький склад [17]. Історична роль засновників, благодійників та почесних попечителів цього закладу означено у низці наукових праць (Барбанич А., Бережков М., Михальський Е., Сперанський М., Сребницький І., Супрунок О., Толбін В. та ін.) [1–4, 13, 26–30]. Наукову цінність мають архівні матеріали відділу Чернігівського обласного архіву в Ніжині, Центрального державного історичного архіву України в Києві, а також фонди рукописних відділів Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського та Інституту російської літератури АН Росії [1, 8, 11, 14–15, 25, 33]. Розвиток історичної освіти і науки в Ніжинському історико-філологічному інституті кн. Безбородька в роки Першої світової війни (1914–1919 рр.) та особливості функціонування навчального закладу того періоду частково розкрито у наукових розвідках сучасних українських дослідників Г. Самойленка, О. Самойленка, С. Зозулі, П. Моціяка, А. Острянка, О. Ростовської та ін. Але, незважаючи на наявність наукових досліджень, численну кількість історичних джерел, що зберігаються в архівах України (Києва, Ніжина, Чернігова) та Санкт-Петербургу, історія Ніжинської вищої школи кн. Безбородька потребує об'єктивного висвітлення, наукового аналізу та узагальнення на новітньому етапі оцінки, опрацювання та усвідомлення як національної культурної спадщини України.

Науковою новизною дослідження є реконструкція типології суспільних, культурно-освітніх, наукових і громадських зв'язків в умовах тогочасної України, а також висвітлення ролі Ніжинської вищої школи кн. Безбородька у збереженні культурної спадщини українського народу. Саме ці аспекти належать до важливих й актуальних проблем історичної та культурологічної науки, де провідною категорією є історико-культурна пам'ять, національна ідентичність та самоідентичність. Пріоритетним є міждисциплінарний інтегративний підхід до проблеми, що висвітлює національну інтелектуальну еліту доби постгетьманщини як системну цілісність, об'єднану матеріальною і духовною основою свого буття; політичним пріоритетом над іншими станами, що забезпечувалася відповідно юридично-правовим статусом; спільними елементами соціокультурної психології та ментальності, яка спиралася на усвідомлення своєї історичної місії та охорони національної культурної спадщини. *Методологія* статті базується на історико-культурному, хронологічному, біографічному, генеалогічному, логіко-узагальнюючому, культурологічному та архівно-джерелознавчому методах.

Об'єктом дослідження є наукова спадщина і культуротворча діяльність вчених-педагогів Ніжинської вищої школи як осередку Просвітництва. *Предметом* постають історико-методологічні, історіографічні, генеалогічні та культурологічні аспекти наукової діяльності викладачів, вчених та вихованців, які презентували новітні напрямки і наукові галузі в Україні, Європі та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заснування Ніжинської гімназії вищих наук пов'язане з іменами двох братів – князя Олександра Андрійовича Безбородька (1747–1799 рр.), канцлера Росії, відомого державного діяча та дипломата епохи Катерини II та Павла I, а також його брата – графа Іллі Андрійовича Безбородька (1756–1815 рр.), якого підтримав і племінник В.П. Кочубей. Для заснування вищого навчального закладу обрано м. Ніжин, де знаходилися землі графа І. Безбородька, його садиба з парком і садом. Тут часто гостював і міністр внутрішніх справ Російської імперії, граф В. Кочубей. 25 липня 1805 р. Сенат ухвалив постанову про будівництво Гімназії вищих наук кн. Безбородька в м. Ніжині, а 29 липня 1805 р. цар Олександр I підписав указ [17; 35–47]. На запрошення графа Кочубея В. проєкт будинку гімназії розробив архітектор італійського походження Луїджі (Алоїзій) Руска (італ. *Luigi Rusca*; 1762–1822 рр.), а вже будівництво у 1808–1818 рр. велося під керівництвом швейцарсько-італійського архітектора 12 рангу І. Ф. де Лукіні (італ. *Giovanni Lucchini*; 1784–1853 рр.). Завершення будівництва відбулося після смерті графа І. Безбородька, коли цар Олександр I передав попечительство над гімназією його онуку – 15 річному Олександрові Григоровичу Кушельову (1800–1855 рр.) – сину старшої дочки графа І. Безбородька, Любові Ілліні та адмірала Г.Г. Кушельова. За часів О. Кушельова-Безбородька остаточно добудовано приміщення гімназії та затверджено його Статут, а також він розписав навчальних процес. Урочисте відкриття Гімназії вищих наук кн. Безбородько відбулося 4 вересня 1820 р. у м. Ніжині. Директорами цього закладу в різні періоди були В. Кукольник (1820–1821 рр.), І. Орлай (1821–1826 рр.), Д. Яновський (1827–1835 рр.), за часів існування юридичного ліцею – Х. Екеблад (1840–1855 рр.), М. Могилянський (1855–1856 рр.), Є. Стеблін-Камінський (1856–1866 рр.), Є. Гудима (1866–1869 рр.), М. Чалий (1869–1875 рр.) та ін.

Від початку заснування Ніжинська вища школа стала осередком просвітництва з вивчення вітчизняної та західноєвропейської історії. Передусім питанням вивчення історії України, її словесності та культури приділяли увагу професори Лашнюков І., Белобров О., які працювали у ліцеї з 1853 по 1868 рр. У 60-х роках XIX ст. саме у Ніжинському юридичному ліцеї були створені словники української мови. Інспектор ліцею Морачевський П. (1806–1879 рр.) підготував «Словарь малороссийского языка» (на основі полтавської говірки), поданий 1853 р. відділенню російської мови і словесності Академії наук. Семантика українських слів підкреслювалася висловами з пам'яток народної поезії, творів І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, а також взятими з тогочасного народного мовлення. Вперше в Україні П. Морачевський здійснив переклад Святого письма українською мовою, а також є автором поетичних і драматичних творів (за період роботи в ліцеї, 1849–1859 рр.). За час роботи в ліцеї (1856–1875 рр.) професор словесності, а потім інспектор Белобров О. М. (1821–1875 рр.) виявив себе як літературознавець. Його монографія «О народной русской поэзии» (1859 р.) є ґрунтовним дослідженням про український фольклор і схвалена тогочасною критикою. Вчений розглядав український фольклор як «свідоме вираження народного духу, народного характеру», закликав до «зближення поезії з реальним життям» [17; 108–109].

У другій пол. 70 – початку 80-х рр. XIX ст. у Ніжинському історико-філологічному інституті кн. Безбородька сформувалася відома в науковому світі Ніжинська славистична школа [10; 20–24]. Проф. М. Лавровський зумів створити таку атмосферу в інституті, що сприяла успішному вивченню важливих наукових проблем. Учасниками Ніжинської філологічної школи були академіки Лавровський М., Нікітін П., Сперанський М., члени-кореспонденти Академії наук Брандт Р., Будилович А., Ільїнський Г., Резанов В.І., професори Соколов М., Іванов І., Качановський В., Радченко К., Петухов Є. та ін. [20; 156–167]. Саме у період перебування в Ніжині вони сформувалися як визначні вчені, стали засновниками таких напрямків у науці як лінгвістична палеонтологія слов'ян (Будилович А.), слов'янська акцентологія (Брандт Р.), праслов'янська мова та її граматики (Ільїнський Г.), міжслов'янські літературні взаємини (Сперанський М.), російська та українська драма (Резанов В.) та ін. [28; 121–122]. Наукові досягнення Будиловича А., Брандта Р., Качановського В., Ільїнського Г. та ін. учених, здобуті в стінах Ніжинського історико-філологічного інституту, вперше у світовій практиці широко висвітлювали проблеми славистики і підносили ніжинську філологічну школу на рівень світової науки.

Новітні методика і знання в галузі кримінального права впроваджував проф. Максимович І. (1810–1889 рр.) (1842–1869 рр.) Теоретичні питання він підтверджував положеннями відомих філософів і криміналістів: Ч. Беккарія, Дж. Бенґама, Г. В. Ф. Гегеля, Ш. Л. де Монтеск'є, Л. Фейєрбаха, І. Канта, Ф. В. Шеллінґа, Й. Г. Фіхте та ін. А його промови до святкових подій у ліцеї з 1845 р. були видані окремими книжками (1853 р.) [17; 145–155].

Саме під час Ніжинського періоду Сперанський М. захистив магістерську «Славянские апокрифические евангелия» (1895 р.) та докторську дисертації «Из истории отреченных книг» (1899 р.) [26; 6–12]. Після закінчення Київського університету, де Даневський П. (1820 – невід.) написав дві наукові праці (дисертації) й отримав срібну медаль, уже під час роботи у Ніжині захистив магістерську працю «О

выкупе родовых имуществ» та написав декілька наукових досліджень («Об источниках местных законов, действующих в некоторых губерниях и областях»). Після Ніжина Даневський П. обіймав високі посади у Петербурзі, а у 1870 р. був призначений сенатором. У листопаді 1859 р. Затиркевич М. (1831–1893 рр.), як випускник Ніжинської гімназії та Київського університету (1855 р.), був призначений 1859 р. в.о. професора Ніжинського юридичного ліцею і захистив дисертацію «Про вплив боротьби між народами і станами на утворення устрою» (1875 р.), отримавши ступінь магістра й обійнявши посаду професора. Вчений сформував свою теорію, згідно з якою утворення державного устрою всіх держав є результатом боротьби між різними національностями й станами. Випускник Київського університету Ціммерман Я. (1817 – невід.) як молодий викладач Фізико-математичного ліцею працював над розробкою своїх курсів, а також захистив магістерську дисертацію (1846 р.) і був затверджений професором кафедри, а з 1859 р. був призначений директором Одеської 2 гімназії, якою керував до 1880 р. Професор Юридичного ліцею Бунге М. також захистив магістерську дисертацію «Исследование начал торгового законодательства» (1847 р.), яка в уривках надрукована в «Отечественных записках» (січень 1850 р.), згодом отримав професорську кафедру і став засновником гуртка, який мав вплив на молодь та викладачів. Після публічного захисту докторської дисертації «Теорія кредита» (16 червня 1852 р.), Бунге М. було присуджено ступінь доктора політичних наук і переведено до університету Св. Володимира, де він став екстраординарним професором, а з 1859 по 1862 рр. – віце-головою Комісії з опису губерній Київського навчального округу [21; 133–139].

Теоретичні погляди на розвиток літератури виклав Тулов М. у своїй магістерській дисертації «О романе» та книзі «Руководство к познанию родов, видов и форм поэзии» (Київ, 1853 р.). На заняттях у проф. Тулова М. ліцеїсти займалися написання віршів, зокрема, українською мовою. До нас дійшли поетичні твори М. Гербеля, І. Лашнюкова, П. Колосовського та ін., чимало випускників ліцею обрали журналістику, літературу, мистецтво. Помітну роль М. Тулов відіграв у збереженні ніжинського скарбу, знайденого у 1852 р. у районі Магерок. Учений повідомив про знахідку в управління Київського навчального округу і, спільно з головою Київської археографічної комісії, членом Копенгагенського товариства північних антикварів Юзефовичем М. (1802–1889 рр.) та проф. Волошинським Я., зібрав у жителів майже 100 срібних давньоруських монет, значна частина яких зберігається в Музеї історії України у Києві та Ермітажі у Санкт-Петербурзі.

Як відомо, викладачами правових дисциплін у Ніжинському юридичному ліцеї були випускники Київського університету, які успішно захищали магістерські дисертації, переважна більшість із них поверталися працювати у ці ж навчальні заклади, або обіймали посади у міністерствах чи очолювали навчальні заклади. У 1846 р. Ніжин відвідав Т. Шевченко.

О. Афанасьєв-Чужбинський, який супроводжував поета у подорожі по Чернігівщині згадував: «Приїзд Шевченка до Ніжина не міг залишитися таємницею. Двері наші не зачинялися. Особливо нас відвідували студенти, і в т. ч. М.В. Гербель» [16; 55–75]. Чимало викладачів після Ніжина продовжували свою професійну діяльність в інших навчальних закладах тогочасної України, а також за кордоном. Так, очільник кафедри законів державного права в Ніжинському юридичному ліцеї (1850–1859 рр.) В. Незабитовський був переведений до Київського університету. Його наступник Л. Жданович (1832 – невід.), який очолював кафедру з 1866 по 1873 рр., був відраджений за кордон, де поглиблював знання до 1865 р. Після повернення до Ніжина у 1866 р. обійняв кафедру законів державного управління після професора І. Патлаєвського, який перейшов до Новоросійського університету і викладав фінанси і статистику до 1873 р. Випускник Ніжинського юридичного ліцею І. Лашнюков (1823–1869 рр.) продовжив навчання з 1846 р. на історико-філологічному факультеті Київського університету, де слухав лекції професорів Вернадського, Павлова, Шульгіна, поглиблено вивчав класичні твори західноєвропейських вчених Гізо, Тьєрі, Кетле, Сея та ін. Відомий вчений, анатом і педагог, доктор медицини, професор Дерптського (Тартуського) університету, член-кореспондент Санкт-Петербурзької академії наук, попечитель Київського та Одеського навчальних округів М. Пирогов (1810–1881 рр.) пропонував І. Лашнюкову місце директора Рівненської гімназії, але він відмовився, не бажаючи залишати професорську діяльність у Ніжині. У 1861–1862 рр. І. Лашнюков побував у країнах Західної Європи з метою ознайомлення з історичною наукою та педагогікою.

Науковий інтерес мають його «Листи з Саксонської Швейцарії про Лужинську семінарію» (1862 р.) і надруковані у «Вестнике Юго-Западной России» (1862 р.). Він є автором концептуальних статей, присвячених західним слов'янам: «Сучасне політичне становище західних слов'ян», «Стан історії науки у західних слов'ян – характер журналістики на Заході», «Слов'янська ідея і її доля», «Слов'янство і світ майбутнього».

Директор Ніжинського юридичного ліцею М. Могилянський (1807–1874 рр.) закінчив Страсбурзький університет, працював у Києві та Київській губернії, був інспектором студентів

Київського університету Св. Володимира. Після директорства у Ніжині його призначено попечителем Одеського навчального округу [17; 109–110].

Окремої уваги заслуговує перекладацька діяльність викладачів і студентів. Так, М. Могилянський сприяв рішенням Ради Лицею про поглиблене вивчення французької та німецької мов із метою перекладу студентами юридичної літератури. Ціла епоха навчального закладу пов'язана з діяльністю на посаді директора лицею Є. Стеблін-Камінського (1815–1882 рр.), який був дворянського роду з Полтавської губернії, з родиною якого по материнській лінії товаришував І. Котляревський. Глибокі енциклопедичні знання Є. Стеблін-Камінського з філософії, французької, німецької, латинської та англійської мов, словесності були зразком для колег та інтелектуального розвитку ніжинського студентства. Важливого значення мала наукова бібліотека: М. Могилянський особисто піклувався про збагачення бібліотеки новою літературою. Так, за 1854–1855 н. р. до її фондів надійшло 252 т. 151 назви книжок. Виписувалися також періодичні видання (23 назви), зокрема й три іноземні [11, спр. 446, арк. 3–5]. Великого значення надавав Є. Стеблін-Камінський роботі бібліотеки: обсяг її фондів за його часів досяг 12.450 томів, поповнив новим обладнанням кабінети фізики і хімії, відкрив кабінет природничої історії з 4600 експонатами мінералів і опудал тварин і птахів, а також нумізматичний кабінет зі старовинних монет (441 од.) різних епох і народів від Сасанидів, Перікла, Августа, Андріана до часів королеви Єлизавети, епохи англійської революції 1649 р. і новітнього періоду.

Викладачі та вихованці цього закладу були членами численних наукових товариств. Під час перебування у Ніжині професор Гімназії вищих наук, відомий ботанік, дослідник флори Правобережної України А. Андржійовський (1785–1868 рр.) обраний член-кореспондентом Одеського Товариства сільського господарства Південної Росії і членом Французького зоологічного товариства [2; 85–87]. Професор Ніжинського юридичного лицею князя Безбородько М. Бунге у майбутньому відомий державний діяч, ректор Київського університету Св. Володимира (1859–1862, 1878–1880 рр.), академік АН Росії, міністр фінансів Росії (1881–1886 рр.), голова Кабінету міністрів (1887–1895 рр.). Праці вчених-істориків Ніжинської вищої школи були відомі за межами тогочасної України та Російської імперії, про що свідчить обрання їх член-кореспондентами та дійсними членами зарубіжних наукових установ. Серед них: В. Піскорський був почесним членом Барселонської Королівської академії наук і мистецтв Іспанії, П. Ільїнський – членом Болгарської і Польської АН, В. Ляскоронський – Ісландського історичного товариства.

Випускник Ніжинського юридичного лицею М. Гербель (1827–1883 рр.) був ініціатором випуску книги «Лицей князя Безбородько» (1859 р.), «Гімназія вищих наук і лицей князя Безбородька» (1881 р.), популяризував твори випускників Ніжинської вищої школи, а також їх творчості (М. Гоголя, Є. Гребінки, М. Прокоповича, О. Афанасьєва-Чужбинського, Н. Кукольника та ін.). Саме у Ніжині Л. Глібов (1827–1893 рр.) почав писати байки, створив понад 30 творів цього жанру (1849–1855 рр.). Під впливом Т. Шевченка писав свої вірші вихованець Юридичного лицею Ф. Богусевич (1840–1900 рр.), майбутній відомий письменник і громадський діяч, основоположник нової білоруської реалістичної літератури. Останній директор юридичного лицею в 1869–1875 рр. М. Чалий (1816–1907 рр.) – відомий український письменник, педагог був першим біографом Т. Шевченка [17; 116–117]. Професор математики лицею Карл-Генріх Купфер (1790–1838 рр.) був видавцем «Математичного журналу», автором підручників «Геометричні задачі» й «Алгебра».

Викладачі читали лекції, слідуючи актуальності історико-догматичному методу та працям німецького юриста, правознавця, проф. Тюбінгенського та Гейдельберзького університетів Роберта фон Моля (1799–1875 рр.), а також основи органографії, класифікації відомих тоді рослин і тварин – ботаніка, зоолога і лікаря шведського природознавця, першого президента Шведської Академії наук Карла Ліннея (1707–1778 рр.). Проф. Андржійовський А. у 1839–1843 рр. здійснював переписку з відомим французьким ботаніком, природознавцем, вулканологом і мандрівником *Bory de S.-T. Vincent* (Жан-Батіст Жорж Марі Женецьєв Марселлен Борі де Сен-Венсан, 1778–1846 рр.) займався збиранням рослин (колекція до 470 видів) – цей гербарій передано Київському університету [2; 85]. Слухачі проф. Юридичного лицею М. Бунге засвоїли теорію виводити закони щодо розвитку самостійності мислення, вміння застосовувати свої знання на практиці. А свій кабінет М. Бунге перетворив у навчальний клас для вивчення французької та німецької мов. Крім того, він був головою ліберально-політичного гуртка, який мав значний вплив на молодь та викладачів. Під час роботи в лицей у проф. М. Бунге остаточно визначився інтерес до політичної економії. Формування його науково-економічних поглядів відбулося під впливом манкуанського (фрітредерського) напряму західної політекономії, головними принципами якого була вимога свободи торгівлі, не втручання держави у приватно-підприємницьку діяльність. Відповідно головне завдання держави в цьому напрямі, на думку М. Бунге, повинно згодитися лише до законодавчої діяльності з метою стимулювання господарського життя та підприємництва [21; 132–136].

Професори Фізико-математичного ліцею князя Безбородька, як вищого навчального закладу, повинні були займатися науковою діяльністю, а наприкінці навчального року звітуватися про це перед управлінням навчального округу. Серед випускників цього ліцею – визначні у майбутньому вчені, письменники, громадські діячі в галузі будівництва і залізничної справи Собко П. та Журавський Д., видатний український письменник й етнограф Афанасьєв-Чужбинський О., український етнограф, фольклорист і критик Сементовський К. (літер. псевд. Калайденський), фольклорист, етнограф, економіст Сементовський О.М., письменник і публіцист, автор історичних романів Сементовський М., один з активних організаторів недільних шкіл на Чернігівщині Тризна Р., близький приятель Т.Г. Шевченка – Лазаревський М., батько відомого природознавця й мандрівника М. Міклухи-Маклая – М.І. Міклуха-Маклай; військові діячі: генерал-лейтенант Каталей В., полковник Фрейнд К. та ін. Крім вищезгаданих І. Лашнюкова, М. Гербея, Л. Глібова, Ф. Богушевича, Ніжинський юридичний ліцей закінчив Є. Дриянський – автор відомих повістей і нарисів, близький друг драматурга О. Островського; І. Фесенко – революціонер-народник; І. Клейнгауз – учасник визвольної війни болгарського народу проти турків; Ф. Стравінський – видатний співак Київської та Петербурзької опер; М. Макаров – відомий громадський діяч і співробітник журналу «Современник», який підтримував дружні стосунки з Т. Шевченком, О. Герценом. Відомими юристами стали В. Луначарський, І. Немирович-Данченко, О. Адасовський, рідний брат М. Заньковецької та інші випускники ліцею.

Важливу роль у заснуванні, організації та діяльності Ніжинської вищої школи відіграли почесні попечителі. Таку місію виконував О. Кушельов-Безбородько (1800–1855 рр.) до 1855 р. – онук Іллі Безбородька – почесний член Петербурзької Академії наук, директор департаменту Державного казначейства (1837–1844 рр.), Державний контролер Росії (1954–1855 рр.), член Державної ради (з 1855 р.). Він турбувався про призначення директорів та професорів, навчальний процес і про авторитет навчального закладу. У зв'язку з 25-річчям Ніжинської вищої школи О. Кушельов-Безбородько подарував ліцею картинну галерею, яка складалася з оригінальних 175 полотен, придбаних ним у різних містах Італії та Європи, а саме: 10 картин італійських шкіл до XVI ст., флорентійської – 9 картин, римської – 12, ломбардської – 13, венеціанської – 12, неаполітанської – 5, генуезької – 16, іспанської – 5, французької – 20, німецької – 20, фламандської – 46, новоруської – 8. Значна частина картин – оригінали творів живописців болонської школи, серед яких «Нарцис біля джерела» італійського художника і гравера А. Карраччі, «Геркулес і Омфала» відомого венеціанського художника Дж. Б. Тьєполо, «Марія Магдаліна» невідомого художника школи В. Тіціана. В цій колекції чимало копій, виконаних учнями Санті Рафаеля, Антоніо да Корреджо, Вечелліо Тіціана, Мікеланджело Буонарроті, П'єтро Перуджіно, Джорджо Вазарі. Фламандський і нідерландський живопис представлений роботами відомих художників Пітера Брейгеля, Антоніса ван Дейка, Арт ван дер Нера, Пітера Пауля Рубенса, Якоба ван Рейсдаля, Пітера ван Лара та інших [17; 96–97]. Останнім почесним попечителем з роду Безбородьків був Григорій Олександрович Кушельов-Безбородько (1832–1870 рр.), який після смерті батька у 1855 р. прийняв це звання. Ставши почесним попечителем Юридичного ліцею, він зробив декілька пожертвувань: купив у родичів М. Гоголя для ліцейської бібліотеки рукописи письменника («Мертвые души», «Тарас Бульба», «Портрет», «Ігроки», «Тяжба», «Лакейская», «Театральний раз'езд», 32 листи М. Гоголя до М.Я. Прокоповича. За все це граф заплатив 1200 руб. Крім того, Г. Кушельов-Безбородько замовив петербурзьким художникам портрети масляними фарбами в золотих рамках: графа О. Кушельова-Безбородька, М. Гоголя, Н. Кукольника та Є. Гребінки.

Висновок. Культурно-історична, науково-освітня спадкоємність Ніжинської осередку Просвітництва та інтелектуальної еліти стала основою заснування Ніжинських історико-філологічних Вищих жіночих курси 1916–1920 рр. – одного з перших жіночих навчальних закладів для жіноцтва Лівобережної України. Їх виникнення стало можливим завдяки наявності у Ніжині потужного науково-освітнього осередку – Історико-філологічного інституту кн. Безбородька. На думку одного з представників нової української історіографії, провідного українського історика, політолога, дослідника політичної думки XIX–XX ст., доктора філософії Колумбійського університету, письменника-публіциста І. Лисяк-Рудницького, процес українського національно-культурного відродження тривав 130 років – від кінця козацької держави до першої світової війни. Усю добу національно-культурного відродження в Україні кінця XVIII – початку XX ст. він ділить на три основні періоди: перший – дворянський (1780–1840 рр.); другий – народницький (1840–1880 рр.); третій – модерністський (1890–1914 рр.). Саме всі ці періоди успадкувала, забезпечила та гідно продовжила Ніжинська вища школа князя Безбородька, а також набула значення високопрофесійного осередку української національної культури кінця XVIII–XIX ст., де плекали канони національної свідомості та скарби культурної ідентичності.

Список використаної літератури

1. Архів М.М. Бережкова. *Ин-т рукопису НБУ ім. В. Вернадського (далі: ІР НБУ), фонд XXIII, од. зб. 50 (Дневник), (тетрадь) XXXV а, 1922, арк. 13.*

2. Барбарич А. І. Андрійовський. *Укр. ботанічний журн.* 1961. Т. XVIII. № 2. С. 85–89.
3. Безбородько Олександр Андрійович. *Україна в міжнародних відносинах.* Енциклопедичний словник-довідн. Вип. 5. Біографічна частина: А – М / Відп. ред. М.М. Варварцев. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. С. 27–28.
4. Бережков М. Н. В память профессора Петра Ивановича Люперольского. *Известия Историко-филологического ин-та кн. Безбородко в Нежине.* Нежин, 1904. Т. XXI. С. 3–15.
5. Блануца А. В. Ніжинська гімназія вищих наук. *Енциклопедія історії України:* у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (гол.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 7: Мл – О. 728 с.: іл.
6. Горенко Л. І. Інтелектуальна еліта України кінця XVIII – першої половини XIX ст. (за матеріалами діяльності Новгород-Сіверського гуртка «автономістів»). *Культура і сучасність: Альм.* Київ : Міленіум, 2009. № 1. С. 54–61.
7. Євтух М. Б. Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька. *Енциклопедія освіти /* Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 586–587.
8. Записка графа І.А. Безбородька від 20 серпня 1805 року. *Центральний держ. історичний архів України в м. Києві (далі: ЦДІАК України),* ф. 2162, оп. 1, спр. 27, арк. 6.
9. Записки В. І. Ярославського. *Киевская старина.* 1887. Т. 19. № 9. С. 128–155.
10. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине 1875–1900. *Преподаватели и воспитанники.* Нежин, 1900. С. 18–24.
11. Историческая записка о состоянии лицея и лицейской гимназии 1851; 1852; 1854 гг. *Відділ Чернігів. обл. архіву в Ніжині (далі ВЧОАН),* фонд 1359, оп. 1, спр. 419, 434, 446.
12. Мироненко О. М. Творення мережі національної вищої школи за часів владування П.Скоропадського. *Українське державотворення. Словник-довідн.* Київ : Либідь, 1997. С. 436–441.
13. Михальский Е. Н., Самойленко Г.В. Образование Гимназии высших наук князя Безбородко в Нежине. *Литература і культура Полісся. Вип. 1. Ніжинська вища школа (1820–1990).* Ніжин, 1990. С.6–35.
14. Моисеев К. А. Воспоминания о Гимназии высших наук князя Безбородко в Нежине. *Ин-т рос. лит. АН России (Пушкінський дім), Рукописний відділ,* ф. 652, оп. 2, спр. 39, арк. 8 зв.
15. О состоянии лицея и деятельности студентов в 1852–1853 уч. год. *ВЧОАН,* фонд 1359, оп. 1, спр. 446. арк. 5–10 зв.
16. Пляшко Л. А. Город, писатель, время. Нежинский период жизни Н.В. Гоголя. Київ : Наук. думка, 1985. 134 с.
17. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф»», 2005. 420 с.
18. Самойленко Г. В. Нариси культури Ніжина. Ч. 1. Література. Ніжин : НДПІ, 1995. 178 с.
19. Самойленко Г. В. Нежин – город юности Гоголя. Нежин, 2002. С. 88–97 (Театральные увлечения гимназистов).
20. Самойленко Г. В. Вчені-філологи Ніжинської вищої школи. Ніжин, 1993. 336 с.
21. Самойленко О. Наукова та педагогічна діяльність М.Х. Бунге. *Етнічна історія народів Європи.* Вип. 16. Київ, 2004. С. 133–140.
22. Самойленко О. Г. Розвиток історичної науки в Ніжині в XIX – 1-й чверті XX ст.: Історико-бібліографічний огляд. *Література та культура Полісся.* Вип. 6: Ніжинська вища школа і проблеми розвитку освіти, науки, літератури. Ніжин, 1995. С. 93–94.
23. Самойленко О. Г. Методологія історії та історіографія у науковій спадщині вчених Ніжинської вищої школи (друга пол. XIX – поч. XX ст.). Переяслав-Хмельницький, 2000. С. 40.
24. Самойленко О. Г. М.С.Грушевський та Ніжинська вища школа: до проблем творчих та наукових зв'язків. *Наук. зап. НДПІ.* Ніжин, 1996. Т. XVI. Вип. 1. С. 82–84.
25. Свідectво В. Забіли. *ВЧОАН,* фонд 1104, оп. 1, спр. 12, арк. 5 зв.
26. Сперанский М. Н. Памяти В.В.Качановского. *Известия Историко-филологического ин-та.* Т. XIX. Нежин, 1901. С.3–13.
27. Справа академіка К.В. Харламповича. Публікація архівних документів, передмова та коментар Олександра Морозова. *Сіверянський літопис,* 2000. № 1. С.71–87; № 2. С.65–73.
28. Сребницкий И. А. Очерк из истории лицея князя Безбородко (1832–1875). Сб. статей о Гимназии высших наук. Нежин, 1895. С. 121–122.
29. Супрунюк О. Лектура вихованців Ніжинської гімназії вищих наук кн. Безбородко у 20-ті роки XIX ст. *Бібліотечний вісник.* 1996. № 2. С. 20–26.
30. Толбин В. Основатели и почетные попечители. 1. Князь А.А. Безбородко. *Гимназия высших наук и князя Безбородко.* СПб., 1881. С. 134–154.
31. Томазов В. В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.). Київ : Вид. дім «Стилос», 2006. 284 с.
32. Устав Гимназии высших наук князя Безбородко. *Дополнение к Сборнику постановлений по Министерству народного просвещения.* Постановление № 90. 1803. СПб., 1867. Стб. 208–226.
33. Устав Нежинского историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко в Нежине. *ВЧОАН,* фонд 1105, оп. 1, спр. 598. 22 арк.
34. R.N.V. Bezborodko. Aleksander Andreevich. *Encyclopedia Britannica: a dictionary of arts, sciences, literature and general information /* H.Chisholm – New York, Cambridge, England: University Press, 1911. Vol. 3. P. 840.

References

1. Arkhiv M.M.Berezhkova. *In-t rukopysu NBU im. V.Vernadskoho (dali: IR NBU)*, fond XXIII, od. zb. 50 (Dnevnyk), (tetrad) XXXV a, 1922, ark. 13.
2. Barbarych A. I. Andrzhiiivskyi. *Ukr. botanichnyi zhurn.* 1961. T. XVIII. № 2. S. 85–89.
3. Bezborodko Oleksandr Andriiovych. *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidn.* Vyp. 5. Biohrafichna chastyna: A – M / Vidp. red. M.M. Varvartsev. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014. S. 27–28.
4. Berezhkov M. N. V pamiat professora Petra Yvanovycha Liupersolskoho. *Yzvestyia Ystoryko-fylolohycheskoho yn-ta kn. Bezborodko v Nezhyne.* Nezhyhyn, 1904. T. XXI. C. 3–15.
5. Blanutsa A. V. Nizhynska himnaziia vyshchykh nauk. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (hol.) ta in.; In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy.* Kyiv : Nauk. dumka, 2010. T. 7: Ml – O. 728 s.: il.
6. Horenko L. I. Intelktualna elita Ukrainy kintsia XVIII – pershoi polovyny XIX st. (za materialamy diialnosti Novhorod-Siverskoho hurtka «avtonomistiv»). *Kultura i suchasnist: Alm.* Kyiv : Milenium, 2009. № 1. S. 54–61.
7. Ievtukh M. B. Nizhynska himnaziia vyshchykh nauk kniazia Bezborodka. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; hol. red. V.H. Kremen.* Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. S. 586–587.
8. Zapyska hrafa I.A. Bezborodka vid 20 serpnia 1805 roku. *Tsentralnyi derzh. istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi (dali: TsDIAK Ukrainy)*, f. 2162, op. 1, spr. 27, ark. 6.
9. Zapysky V. Y. Yaroslavskoho. *Kyevskaia staryna.* 1887. T. 19. № 9. S. 128–155.
10. Ystoryko-fylolohycheskyi ynstitut kniazia Bezborodko v Nezhyne 1875–1900. *Prepodavately y vospytannyy.* Nezhyhyn, 1900. S. 18–24.
11. Ystorycheskaia zapyska o sostoianyy lytseia y lytseiskoi hymnazyy 1851; 1852; 1854 hh. *Viddil Chernihiv. obl. arkhivu v Nizhyni (dali VChOAN)*, fond 1359, op. 1, spr. 419, 434, 446.
12. Myronenko O.M. Tvorennia merezhi natsionalnoi vyshchoi shkoly za chasiv vladuvannia P.Skoropadskoho. *Ukrainske derzhavotvorennia. Slovnyk-dovidn.* Kyiv : Lybid, 1997. S. 436–441.
13. Mykhalskyi E.N., Samoilenko H.V. Obrazovanye Hymnazyy vusshykh nauk kniazia Bezborodko v Nezhyne. *Literatura i kultura Polissia.* Vyp. 1. Nizhynska vyshcha shkola (1820–1990). Nizhyhyn, 1990. S.6–35.
14. Moiseev K. A. Vospomynanyia o Hymnazyy vysshykh nauk kniazia Bezborodko v Nezhyne. *In-t ross. lyt. AN Rosyy (Pushkinskyi dim), Rukopysnyi viddil*, f. 652, op. 2, spr. 39, ark. 8 zv.
15. O sostoianyy lytseia y deiatelnosti studentov v 1852–1853 uch. hod. VChOAN, fond 1359, op.1, spr. 446. ark. 5–10 zv.
16. Pliashko L. A. Horod, pysatel, vremena. Nezhyhynskiy peryod zhyzny N.V. Hoholia. Kyiv : Nauk. dumka, 1985. 134 s.
17. Samoilenko H. V., Samoilenko O. H. Nizhynska vyshcha shkola: storinky istorii. Nizhyhyn : Vyd-vo NDU im. M. Hoholia; TOV «Vyd-vo “Aspekt-Polihraf”», 2005. 420 s.
18. Samoilenko H. V. Narys kultury Nizhyna. Ch. 1. Literatura. Nizhyhyn : NDPI, 1995. 178 s.
19. Samoilenko H. V. Nezhyhyn – horod yunosti Hoholia. Nezhyhyn, 2002. S. 88–97 (Teatralnye uvlechenyia hymnazystov).
20. Samoilenko H. V. Vcheni-filolohy Nizhynskoi vyshchoi shkoly. Nizhyhyn, 1993. 336 s.
21. Samoilenko O. Naukova ta pedahohichna diialnist M.Kh. Bunhe. Etnichna istoriia narodiv Yevropy. Vyp. 16. Kyiv, 2004. S. 133–140.
22. Samoilenko O. H. Rozvytok istorychnoi nauky v Nizhyni v XIX – 1-y chverti XX st.: Istoryko-bibliohrafichnyi ohliad. *Literatura ta kultura Polissia.* Vyp. 6: Nizhynska vyshcha shkola i problemy rozvytku osvity, nauky, literatury. Nizhyhyn, 1995. S. 93–94.
23. Samoilenko O. H. Metodolohiia istorii ta istoriohrafii u naukovii spadshchyni vchenykh Nizhynskoi vyshchoi shkoly (druga pol. XIX – poch. XX ct.). Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2000. S. 40.
24. Samoilenko O. H. M.S.Hrushevskiy ta Nizhynska vyshcha shkola: do problem tvorchykh ta naukovykh zviazkiv. *Nauk. zap. NDPI. Nizhyhyn*, 1996. T. XVI. Vyp. 1. S.82–84.
25. Svidotstvo V. Zabily. VChOAN, fond 1104, op. 1, spr. 12, ark. 5 zv.
26. Speranskyi M. N. Pamiaty V.V.Kachanovskoho. *Yzvestyia Ystoryko-fylolohycheskoho yn-ta.* T.XIX. Nezhyhyn, 1901. S.3–13.
27. Sprava akademika K.V. Kharlampovycha. Publikatsiia arkhivnykh dokumentiv, peredmov a ta komentar Oleksandra Morozova. *Siverianskyi litopys*, 2000. № 1. S.71–87; № 2. S.65–73.
28. Srebnitskyi Y. A. Ocherk yz ystoryy lytseia kniazia Bezborodko (1832–1875). Sb. statei o Hymnazyy vysshykh nauk. Nezhyhyn, 1895. S. 121–122.
29. Supruniuk O. Lektura vykhovantsiv Nizhynskoi himnazii vyshchykh nauk kn. Bezborodko u 20-ti roky XIX st. *Bibliotechnyi visnyk.* 1996. № 2. S. 20–26.
30. Tolbyn V. Osnovately y pochetnye popechytely. 1. Kniaz A.A. Bezborodko. *Hymnazyia vusshykh nauk y kniazia Bezborodko.* SPb., 1881. S. 134–154.
31. Tomazov V. V. Henealohiia kozatsko-starshynskyykh rodiv: istoriohrafii ta dzherela (druga polovyna XVII – pochatok XXI st.). Kyiv : Vyd. dim «Stylos», 2006. 284 s.
32. Ustav Hymnazyy vusshykh nauk kniazia Bezborodko. *Dopolnenye k Sbornyku postanovleniy po Mynysterstvu narodnoho prosveshchenyia.* Postanovlenye № 90. 1803. SPb., 1867. Stb. 208–226.
33. Ustav Nezhyhynskoho ystoryko-fylolohycheskoho obshchestva pry Ynstitute kn. Bezborodko v Nezhyne. VChOAN, fond 1105, op. 1, spr. 598. 22 ark.
34. R.N.B. Bezborodko. Aleksander Andreevich. *Encyclopedia Britannica: a dictionary of arts, sciences, literature and general information / H.Chisholm – New York, Cambridge, England: University Press, 1911. Vol. 3. P. 840.*

NATIONAL CENTERS OF EDUCATION IN UKRAINE END OF THE XVIII – FIRST HALF OF THE XIX CENTURY (to the 200 th anniversary of the founding of Prince Bezborodko**High School of Higher Sciences in Nizhyn)****Gorenko Larisa** – Candidate of Arts, Doctor of Philosophy (Ph.D),

Deputy head of the educational and methodical department

«Kyiv Academy of Arts» Ministry of Foreign Affairs,

senior researcher, excellent student of education of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The purpose of the article is to systematize and analyze cultural and historiographical sources and archival materials that reflect all stages of the functioning of Prince Bezborodko's Nizhyn Higher School. Cultural science, the theoretical and methodological foundations of Ukrainian historiography, which gained European recognition in close connection with the development of world historiographical thought, were laid and developed. The historical significance of the Nizhyn Higher School, which united within its walls representatives of various scientific schools and directions, where outstanding domestic historians, philosophers and cultural experts worked, who received an education, trained as scientists or worked in Kyiv, Kazan, Novorossiysk, and St. Petersburg, is highlighted and Kharkiv universities, as well as universities in Berlin, Derpt, Königsberg, Padua, etc. The relevance for modern research with an objective understanding of the scientific output of the people of Nizhyn, the analysis of the evolution of their views, methodological principles, the latest concepts in the field of historiography, philosophy, philology, natural history and cultural studies is substantiated. Accordingly, the main task of the article is to highlight the national elite of Ukraine as a historical and cultural phenomenon, where the features of the Ukrainian mentality and identity are especially highlighted. An analytical approach to the material gives a conclusion about the justification, definition and formation of a separate direction in modern humanitarian science – cultural elitology.

Key words: Nizhyn Higher School of Prince Bezborodko, cultural activity, cultural studies, scientific school, scientific heritage, cultural-historical traditions, national consciousness, center of Enlightenment, intellectual elite of Ukraine, cultural studies elitology.

UDK 7.048.7.012**NATIONAL CENTERS OF EDUCATION IN UKRAINE END OF THE XVIII – FIRST HALF OF THE XIX CENTURY (to the 200 th anniversary of the founding of Prince Bezborodko****High School of Higher Sciences in Nizhyn)****Gorenko Larisa** – Candidate of Arts, Doctor of Philosophy (Ph.D),

Deputy head of the educational and methodical department

«Kyiv Academy of Arts» Ministry of Foreign Affairs,

senior researcher, excellent student of education of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The aim of this article. The priority of the research is the scientific heritage and cultural activity of the scientists-pedagogues of the Nizhyn Higher School as a center of Enlightenment, where the historical-methodological, historiographical, genealogical and cultural aspects of the scientific activity of teachers, scientists and students who presented the latest trends and scientific fields in Ukraine, Europe and the world. *Research methodology.* The methodology of the article is based on historical-cultural, chronological, biographical, genealogical, logical-generalizing, cultural and archival-source methods. *Novelty.* The scientific novelty of the study is the reconstruction of the typology of social, cultural-educational, scientific and public relations in the conditions of Ukraine at the time, as well as the objective coverage of the role of Prince Bezborodko's Nizhyn Higher School in preserving the cultural heritage of the Ukrainian people. It is these aspects that belong to the important and actual problems of historical and cultural science, where the leading category is historical and cultural memory, national identity and self-identity. At the same time, the priority is an interdisciplinary integrative approach to the problem, which illuminates the national intellectual elite of the post-Hetman era as a systemic integrity, united by the material and spiritual basis of its existence; political priority over other states, which was ensured by the corresponding legal and legal status; common elements of socio-cultural psychology and mentality, which was based on awareness of its historical mission and protection of national cultural heritage. *Result.* Coverage of the national elite of Ukraine as a historical and cultural phenomenon, where features of the Ukrainian mentality and identity are highlighted. An analytical approach to the material gives a conclusion about the justification, definition and formation of a separate direction in modern humanitarian science – cultural elitology.

Key words. Nizhyn Higher School of Prince Bezborodko, cultural activity, cultural studies, scientific school, scientific heritage, cultural and historical traditions, national consciousness, center of Enlightenment, intellectual elite of Ukraine, cultural studies elitology.

Надійшла до редакції 15.05.2023 р.